KÜRESELLEŞME NEREYE GÖTÜRÜYOR ?

Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Verimlilik ve Gelir Dağılımı

H. Gürak

e-mail: hasmendi@turk.net

-2003

Giriş

Küreselleşme süreci artık herkesin tanıdığı ama bir çok kişinin içeriğini tam kavrayamadığı veya farklı amaçlarla kullandığı bir kavram. Kimileri bu sürecin yeni bir sömürü yöntemi olduğunu ileri sürerken kimileri de küresel gönenç artışı için bir fırsat olduğunu iddia etmektedir. Kimilerine göre küreselleşme iktisadi açıdan liberalizm, kimilerine göre demokratik kavramların ve kuralların evrenselliği, kimilerine göre evrensel insan hakları, kimilerine göre ekolojik sorunlar, kimilerine göre ise yukarıdakilerin hepsini kapsayan bir süreç ile ilgili bir kavramdır.

Son zamanlarda ise küreselleşme bir çok kişi tarafından **finansal liberalizm** veya paranın[1] evrensel serbest dolaşımı ile eşanlamlı gibi kullanılmaktadır. Finansal liberalizm (veya finansal küreselleşme) ile birlikte özellikle 1990'lı yıllarda gittikçe artan oranlarda paranın denetimsiz ama küresel hareketlilik kazandığını gözlemliyoruz. Bu sayede Gelişmiş Ülkelerin (GÜ) çeşitli fonlarda biriken paralarını daha hızlı ve daha büyük oranlarda paraya ihtiyacı olan Gelişmekte Olan Ülkelere (GOÜ) aktarıp yüksek kârlar elde etme olanağı artmıştır. Ancak sadece ***paradan para kazanma*** ilkesine dayalı bu tür fonların hareketliliğinin üretime doğrudan hiçbir katkısının olmamasının yanı sıra, spekülatif amaçlı olarak denetimsiz hareketliliği sonucu GOÜ piyasalarının zarar görmesine neden olduğu da bilinen bir gerçektir. Yüksek kâr peşinde koşan bu tür "küreselleşmiş" fonların en büyük yararı (!) GOÜ'de üretilen katma değerin önemli bir kısmının GÜ'lerdeki merkezlerine aktarılması, yani

---

[1] Sermaye kavramının bazı iktisatçılar tarafından "üretim" yapmak, katma değer üretmek amaçla kullanılan parasal kaynak olduğu gerçeğinden yola çıkarsak parasal fonların küresel hareketliliğine "sermaye" hareketi demenin yanlış olacağı görülecektir. Gerçi parasal fonların bir kısmı hisse senedi piyasasına girmektedir. Ama biraz dikkatle bakıldığında burada amacın üretim şirketinde "ortak" olmaktan ziyade "kısa" dönem kârı maksimize etmek olduğu görülecektir.

refahın transferi olmuştur. Çünkü Uzak Doğu ülkeleri, Latin Amerika ve Türkiye örneklerinde görüldüğü gibi bu tür fonlar en ufak bir "olası" risk tehlikesinde bile geride nasıl bir tahribat bıraktıklarına aldırmadan "liberalleştirilmiş küresel kanallardan" kaçmayı tercih etmektedir. Zengin ülkelerin parasal fonlarının küresel hareketliliği ve etkileri çok önemli bir konu olmasına rağmen bu makalenin kapsamı içinde olmayacaktır.

Bu makalenin amacı küreselleşmeyi Küresel Yatırımcı Firmaların[2] (KYF), GOÜ'de yaptığı doğrudan yabancı yatırımları (DYY) gerçekleşen üretim, verimlilik farklılıkları ve üretilen katma değerin (KD) küresel dağılımı açısından incelemektir. Yanıtlarını aradığımız sorular şunlardır: Küreselleşme süreci gerçekten özellikle gelişmekte olan ülkeler için yeni fırsatlar içeriyor mu? Yoksa küreselleşme, karşıtlarının iddia ettiği gibi, KYF'ların, dolayısıyla da gelişmiş ülkelerin çıkarlarına işleyen, küresel zengin-fakir ülke farkının daha da açılmasına neden olan bir süreç mi? Küreselleşme, gelir dağılımı açısından gelişmekte olan ülkelerin aleyhine işliyorsa, çözüm küreselleşmeyi terk etmek mi, yoksa koşulları daha iyileştirmeye çalışmak mı olmalı?

Verimlilik analizleri yazının odak noktasını oluşturacaktır. Örneğin, Bölüm-2'de "üretim teknolojilerinin "**mülkiyet"** ve "**denetim"inin aynı** firmaya ait olduğu tam kapasite üretim yapılan bir ortamda KYF'ların küreselleşme stratejilerinin sonucu olarak üretimlerinin emek-yoğun kısmını GOÜ'de ve teknoloji-yoğun kısmını ise GÜ'de üretmesinin KD'i, kâr oranını (**r**'yi) ve küresel gelir dağılımını nasıl etkilediği kıyaslamalı sanal verilerle incelenecektir. Alt-bölüm-b'de ise

[2] KYF: Şirket merkezinin kayıtlı olduğu ülke dışında en az bir ülkede daha üretim faaliyetinde bulunan ve bazılarının yıllık cirosu bir çok ülkenin Milli Gelirinden daha yüksek olan GM, Sony, Hoffmann-La Roche, ABB gibi firmalar.

aynı durum gelişmekte olan ülkede "eksik kapasite" ile üretim yapıldığı varsayılarak ele alınacaktır.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Küreselleşme

Küresel üretimin "yeniden yapılanması" anlamına da gelen DYY aslında yeni bir süreç değildir ve başlangıcı 1850'li yıllaras kadar gitmektedir. Günümüzde farklı olan ise artık daha çok ülke ve insanın, buna Kızıl Çin de dahil, küreselleşmeye daha sıcak bakması ve kalkınmada daha büyük bir rol oynaması için çaba göstermesidir. DYY taraftarlarına göre küreselleşme sürecinde bir ülke ne kadar çok yabancı yatırım çekebilirse, o kadar çok küresel üretimden ve gelirden pay alabilecek ve ülkenin/bireylerin gönencini arttırabilecektir.

DYY'ların katkılarını veya aksaklıklarını keskin çizgiler çizerek değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. DYY ne kalkınmanın sihirli aracıdırlar ne de geri kalmışlığın küresel nedeni. Ancak, şu da bir gerçektir ki üretimin DYY vasıtasıyla küreselleşmesi sonucu genellikle rekabet oligopolist / kartelci çerçevede birkaç KYF arasında evrimini devam ettirmekte, fakat küresel rekabet gerçek anlamda artmamaktadır. Çünkü DYY kanalıyla gerçekleşen yavru-şirket üretiminde diğer yavru-şirketler veya ana firma ile rekabet söz konusu değildir. KYF'ın değişik ülkelerdeki üretim birimlerinin bağımsız kâr merkezleri gibi birbirleriyle "küresel" rekabete girmesi merkezdeki sermaye sahiplerinin "küresel" çıkarlarına aykırı düşeceği için rekabet çeşitli "kısıtlayıcı" önlemler (restrictive clauses) ile engellenmektedir. Bu arada DYY artan oranda küresel üretimin yeniden yapılanmasında belirleyici olmaya devam ederken bir yandan da GÜ-GOÜ arasında uluslararası gelir dağılımı da yeniden şekillenmektedir. Ve bu yeniden şekillenmede trend GÜ ve KYF lehine gelişme göstermektedir.

Üretim yöntemi "emek-yoğun" ve "teknoloji-yoğun" olarak iki grupta incelenecektir. Genellikle "teknoloji-yoğun" kavramı yerine "sermaye-yoğun" kavramı kullanılmaktadır. Ancak, bilindiği gibi, "sermaye" kavramı çoğu zaman ve yerde "sermaye-malları" ile karıştırılmakta hatta eş anlamlı gibi kullanılmaktadır. Sermayenin evrensel kabul görmüş bir tanımı olmaması bunun temel nedenidir. Bu araştırmada "**sermaye**" kavramı üretimin gerçekleşebilmesi için harcanan parasal miktarı ifade etmektedir. "**Sermaye-malları**" kavramı ise parasal sermayeden farklı bir kavramdır ve üretilmiş fiziksel ürünlerdeki değişik nitelikleri olan teknolojileri içerirler. Üretimde kullanılan bilgi anlamına da gelen teknoloji kavramı başka yazılarımızda (Gürak, 2000-a ve 2000-b) açıkladığımız gibi uzun dönem üretim artışında (büyümede) asıl belirleyici olan etken olup zihinsel emeğin ürünüdür. Bu nedenle bu araştırmada sermaye-yoğun kavramı yerine teknoloji-yoğun kavramı tercih edilmektedir.

Ayrıca vergi alınmadığını, amortisman giderlerinin maliyet içinde ve faiz giderlerinin kârın içinde olduğunu varsayacağız.

Bölüm-1: Bazı Kilit Kavramlar:

İncelemeye devam etmeden önce "verimlilik" ve "verimlilik-artışı" kavramlarından ne anladığımızı açıklamak gerekir.

Verimlilik[3] - Verimlilik artışı

Verimlilik[4]

Verimlilik kavramı sanayi üretiminden, bankacılığa, tarımdan hukuk sistemine, belediye çalışmalarından eğitime çok geniş bir yelpaze içinde hemen hemen her alanda kullanılmaktadır. **Verimlilik,** kısaca "talep edilen" bir üründe oluşan katma değeri **(KD)** üretebilme becerisi olarak tanımlanabilir. Örneğin, bir sanayi işçisi, bir öğretmen, bir berberin ürettiği mal veya hizmete bir talep varsa ve bu talep karşılanırken **KD**[5] yaratılabiliyorsa üretim verimlidir. Talep yoksa ekonomik faaliyetlerin verimli olabilmesi de mümkün değildir.

Bu araştırmanın inceleme konusu kâr amacı güden firmaların ticari amaçlı **KD** üretimidir. Bu tanıma göre evinizde yemek pişirip yerseniz veya radyoyu kendiniz tamir ederseniz burada yaratılan değer ilgi alanımız dışında olacak, buna karşılık lokantada yemek yer veya masanızı para karşılığı tamir ettirirseniz bu durum analizimiz kapsamına girecektir.

---

[3] Mikro verimlilik (etkinlik) ve makro-verimlilik (teknolojik verimlilik) kavramları için bak. Gürak, 2000-a ve 2000-b)

[4] Mikro ve makro verimlilik kavramları dışında bir de "ulusal verimlilik" kavramından söz etmek mümkündür. Ulusal verimlilik karşılaştırmaları, mikro ve makro verimliliğin "veri" olarak kabul edildiği bir ortamda, ülkelerin göreceli refah düzeylerini ve kişi başına verimliliği kıyaslamak gibi "genel" amaçlar için yararlı bir araç olmakla birlikte bu yazının kapsamı dışındadır.

Verimlilik artışı

Katma değer üretimi, diğer bir deyişle verimlilik, kimi zaman kaynakları daha etkin kullanarak (mikro-verimlilik) kimi zaman ise "yeni" teknolojiler (makro-verimlilik) aracılığıyla arttırılabilir. Yapılacak analizlerin, tahminlerin ve önerilerin daha sağlıklı olması açısından "teknolojik verimlilik" ve "etkinlik" kavramlarının birbirinden doğru bir şekilde ayırt edilmesi gerekir (bak. Tablo:1). Teknolojik yeniliklerden kaynaklanan makro-verimlilik artışları uzun dönem büyümenin temel unsuru olmakla birlikte bu araştırmada sadece mikro-verimlilik (etkinlik) üzerinde durulacaktır. Dolayısıyla üretim teknolojisi "veri" olarak alınmıştır ve değişmemektedir.

Mikro-verimlilik, beşeri, fiziksel veya finansal girdilerin gerçekleşen kullanım oranları ile ilişkili bir kavramdır. Örneğin, herhangi bir nedenden dolayı girdilerin fiyatlarının düşmesi, cet. par., etkinliğin artmasına neden olacaktır. Aksi durumda ise azalacaktır. Bu arada üretilen ürünün ne kalitesinde ne de miktarında bir değişim olmamaktadır.

Veya, bir işyerinin çeşitli nedenlerden dolayı tam olarak kullanılamayan fiziksel üretim kapasitesinin değerlendirilmesi kaynak etkinliğinin artmasına neden olacaktır, cet. par.

Tablo:1 Teknolojik ve Kaynak- Verimlilik Artışı Farkı

Makro-(teknolojik) verimlilik	"Yeni" teknoloji
Mikro- verimlilik (etkin kaynak kullanımı)	"Veri" teknoloji

[5] KD = ücret + kâr

Etkinlik optimum düzeyde olduğu zaman veri teknoloji ile elde edilmesi mümkün olan en üst seviyede verim ve kâr elde ediliyor demektir. Etkinliğin optimumdan düşük olması durumunda ise üretimde kullanılan kaynakların daha etkin kullanılabileceği anlaşılacaktır. Çünkü etkinlik arttıkça katma değer de artacaktır.

Küreselleşme sürecini incelerken;

1. "yeni teknolojilerin" kimler tarafından üretildiği ve mülkiyeti;
2. DYY kanalıyla teknoloji transferinin yapısı ve etkileri; ve
3. küresel üretilen **KD**'in küresel dağılımı;

özel önem kazanmaktadır.

Birinci ve ikinci konuları daha önce ayrınyılı bir şekilde incelemişti. (Bak. Gürak, 1999, 2000-a, 2000-b, 2003) Bu nedenle aşağıda sadece üçüncü konuyu ele alacak ve küreselleşme sürecinde doğrudan yabancı yatırım **DYY** aracılığıyla gerçekleşen üretimin verimlilik analizini ve üretilen **KD**'in uluslararası gelir dağılımını nasıl etkilediğini inceleyeceğiz.

Varsayım gereği Dev Firma'nın denetim ve yönetim merkezi gelişmiş bir ülkededir. Birçok ülkede üretim faaliyetleri olan bu sanal firmanın adının **MEGA** olduğunu varsayacağız. **MEGA** şirketinin patentine sahip olduğu bir ürünün "emek-yoğun" olan kısmını gelişmekte olan ülkedeki yavru firmasında, "teknoloji-yoğun" ve yüksek nitelikli işgücü gerektiren kısmını ise gelişmiş bir ülkede ürettiğini varsayıyoruz. Ve yanıtlarını aradığımız sorular şunlardır:

1. **Eğer emek-yoğun olan parça gelişmiş ülkede üretiliyor olsaydı MEGA şirketinin ürettiği KD miktarı ve kârlılık oranı ne olurdu?**

2. **MEGA'nın yavru şirketindeki üretiminin küresel rekabete katkısı var mıdır? Varsa, bu nasıl bir katkıdır?**

Diğer bir deyişle, önce **aynı** teknolojiyi kullanarak **aynı** ürünün farklı ülkelerde "**tam kapasite**" üretim yapılması durumunda üretilen katma değerin ve kâr oranının (**r**) ne seviyede olacağı sanal rakamlarla incelenecektir. Sonrasında ise **MEGA** şirketinin **DYY**'nın küresel rekabete nasıl bir katkısı olduğu üzerinde durulacaktır.

İki ülke arasındaki en önemli fark ücret seviyeleridir, cet. par. ve bu durum firmanın gelişmiş ve gelişmekte olan iki ülkedeki verimliliğini ve kârlılığını doğal olarak faklı kılmaktadır. **MEGA** şirketinin gelişmekte olan ülkede ödediği ücret düzeyi o ülke içindeki diğer firmalarla kıyaslandığında çok daha yüksek olabilir. Ama gelişmiş ülkedeki ücretlerle kıyaslandığında kârın katma değer içindeki oranının daha yüksek olduğu görülecektir. Bu durum **KYF**'ların söz konusu aksamı neden kendi ülkelerinde üretmek yerine ucuz işgücünün bulunduğu ülkelerde ürettiğinin önemli göstergelerinden biridir. Bu farklılığa nakliye masrafları, vergi muafiyetleri, finansal destekler gibi diğer ekonomik unsurlar da eklenince ürünün bazı parçalarının (özellikle de "emek-yoğun" olan kısmının) neden gelişmekte olan ülkelerdeki yavru firmalar tarafından üretiminin tercih edildiği daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bölüm-2 DYY Sonucu Verimlilik Kıyaslamaları

a- Aynı Teknoloji / Aynı Ürün / İki Farklı Ülke:

Her iki ülkede de aynı teknoloji fakat farklı ücret seviyesi olduğundan tam kapasite üretimde sanal rakamlarla gelişmiş (**x**) ve gelişmekte olan (**y**) iki ülkede maliyetler şöyle olacaktır:

Gelişmiş Ülke	Gelişmekte Olan Ülke	
$w^x = 10$	$w^y = 2$	
$L^x = 50$	$L^y = 50$	
$LWC^x = 500$	$LWC^y = 100$	($LWC = w*L$)
PC^x [6]$= 1,200$	$PC^y = 1,200$	
$K^x = TC^x_t = 1,700$TL	$K^y = TC^y = 1,300$ TL	($K = PC + LWC$)

Gelir kısmına gelince:

$p^x = 2$ TL	$p^y = 2$ TL	
$q^x = 1,000$	$q^y = 1,000$	
$TR^x = p^x * q^x = (2*1,000) = 2,000$	$TR^y = p^y * q^y = (2*1,000) = 2,000$	

Kârlılık

Bu durumda bakalım sanal firmada kârlılık ne olacak:

$\pi^x = TR^x - TC^x = 300$	$\pi^y = TR^y - TC^y = 700$
$r^x = \pi^x / TC^x = \sim \%\ 18$	$r^y = \pi^y / TC^y = \sim \%\ 54$

[6] Ücret hariç üretim maliyeti (**PC**) = Sabit maliyet (**FC**) + Değişken maliyetler (**VC**)

Görüldüğü gibi, nakliye masrafları, vergi muafiyetleri, vb. unsurları katmadan da düşük ücretli ülkelerde kârlılık çok daha yüksek olmaktadır. Bu durum aynı teknolojiyi kullansa bile bir firmanın neden gelişmekte olan bir ülkede üretim yapmayı tercih ettiğinin bir göstergesidir. Daha somut örnek verecek olursak, uluslararası otomotiv, lastik veya kimya sektörü devleri Türkiye, Romanya, Polonya gibi ülkelerde gelişmiş ülkelerde olanla aynı teknoloji ile üretim yaptıklarında daha yüksek kâr oranı sağlamaktadırlar. Bu ülkelerin en büyük cazibesi düşük ücret seviyeleridir.

Katma değer

Bu olguyu katma değer (**KD**) açısından incelersek şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

$\mathbf{KD^x = \pi^x + LWC^x}$ = 300+500 = 800 TL

$\mathbf{KD^y = \pi^y + LWC^y}$ = 700+100 = 800 TL

Yaratılan katma değer her iki ülkede de aynı, 800 TL. Bu açıdan ülkeler arasında bir farklılık yok. Ancak gelişmekte olan ülkede sermayenin kârlılığı gelişmiş olana kıyasla daha yüksek.

$\mathbf{\pi^x < \pi^y}$ **ve** $\mathbf{r^x < r^y}$

Küresel gelir dağılımı

Öncelikle ülkeler içindeki fonksiyonel gelir dağılımına bakacak olursak:

$\mathbf{r^x = \pi^x / KD^x}$ **= ~ % 37** $\mathbf{r^y = \pi^y / KD^y}$ **= ~ % 87**

$\mathbf{LWC^x / KD^x}$ **= ~ % 63** $\mathbf{LWC^y / KD^y}$ **= ~ % 13**

Görüldüğü gibi gelişmiş ülkede üretilen **KD** (800 TL), gelişmekte olan ülkede üretilen **KD** (800 TL) ile aynı olmakla birlikte kârın **KD** içindeki oranı gelişmekte olan ülkede daha yüksektir (% 87). Buna karşın gelişmekte olan

ülkede emeğe ödenen ücretin **KD** içindeki payı daha düşük olduğundan fonksiyonel gelir dağılımı da daha kötüdür.

Her iki ülkede de yatırımları bulunan **MEGA** firmasının "küresel üretim ve kâr stratejisi" bu konumda çok önem kazanmaktadır. Eğer **MEGA** firması gelişmekte olan ülkede elde ettiği geliri aynı ülkedeki yeni yatırımları için harcarsa bu ülke için (geçici de olsa) bir kazanç olacaktır.

Ama **MEGA** firması küresel kâr yönetimi stratejisine uygun olarak gelişmekte olan ülkede elde ettiği kârın bir bölümünü veya tamamını transfer ederse, bu durum gelişmekte olan ülke açısından bir gelir kaybı, kârın transfer edildiği ülke için ise bir kazanç olacaktır. Sonuçta küresel gelir dağılımı kâr transferi kadar gelişmiş ülke lehine fakat gelişmekte olan ülke aleyhine bozulacaktır. Bunun sonucunda küresel gelir dağılımındaki bozukluk azalmak bir yana daha da artacak, zengin ülkeler ve Dev Firma sahipleri daha da zenginleşecek, refahları artacaktır.

Ücret artışlarının reel ücretlere, maliyetlere ve KD'e yansıması

Çalışanların ücretlerinin toplu sözleşmelerle belirlendiğini ve bir sonra ki toplu sözleşmeye kadar ücretlerin sabit kaldığını varsayıyoruz. Gene varsayım gereği her iki ülkede de yeni toplu sözleşmenin aynı anda sonuçlandığını ve her iki ülkede de ücretlerin aynı anda yüzde 10 (**Δw** = %10) oranında arttığını düşünelim.

Reel Ücret artışı

Yeni ücret seviyeleri aşağıdaki gibi değişecektir:

$\Delta w^x = 10 * 0.1 = 1$ $\Delta w^y = 2 * 0.1 = 0.2$

$\Delta w^x > \Delta w^y$

Ve sonucunda:

$w^x_{t+1} = 10 + 1 = 11$ $w^y_{t+1} = 2 + 0.2 = 2.2$

Gelişmiş ülkedeki aynı orandaki ücret artışına karşın miktar olarak artış, gelişmekte olan ülkedekine kıyasla çok daha fazla olmaktadır. Aynı oransal artış gelişmiş ülkedeki çalışana 1 TL ek gelir getiriken, gelişmekte olan ülkedeki çalışana sadece 0.2 TL ek gelir getirmektedir. Bunun nedeni ise başlangıçtaki ücret düzeylerinin verimlilik farkı doğuran kullanılan teknoloji ve insan gücünün niteliği gibi etkenlerden dolayı daha farklı olmasıdır.

Ücret artışlarının maliyetlere yansıması:

$LWC^x_{t+1} = 11 * 50 = 550$ $LWC^y_{t+1} = 2.2 * 50 = 110$

$\Delta LWC^x = 550 - 500 = 50$ $\Delta LWC^y = 110 - 100 = 10$

$\Delta LWC^x < \Delta LWC^y$

Ücret Artışları KD, Kâr Oranı ve Gelir Dağılımını Nasıl Etkiler?

Yukardaki analizimize göre ücret artışı sonucu üretilen **KD**'de (=1,200) bir değişme olmayacaktır ama kâr oranı ve fonksiyonel gelir dağılımında kaçınılmaz olarak bazı değişiklikler oluşacaktır.

Yeni kâr miktarları:

$\pi^x_{t+1} = TR^x_{t+1} - TC^x_{t+1}$ $\pi^y_{t+1} = TR^y_{t+1} - TC^y_{t+1}$

= 2,000-1,750= 250 TL = 2,000-1,310= 690 TL

Yeni Katma Değer:

$KD^x_{t+1} = LWC^x_{t+1} + \pi^x_{t+1}$ $KD^y_{t+1} = LWC^y_{t+1} + \pi^y_{t+1}$

= 550 + 250 = **800** = 110+ 690= **800**

Yeni kâr oranları:

$r^x_{t+1} = \pi^x_{t+1} / TC^x_{t+1} = \sim$ % **14** $r^y_{t+1} = \pi^y_{t+1} / TC^y_{t+1} = \sim$ % **53**

Yeni fonksiyonel gelir dağılımı:

π^X /KD^X = ~ % 31 **π^Y /KD^Y = ~ % 95**

LWC^X /KD^X = ~ % 69 **LWC^Y /KD^Y = ~ % 14**

Görüldüğü gibi ücret artışı sonucu üretilen **KD** miktarında bir değişiklik olmamakta, ancak doğal olarak her iki ülkede de ücretlerin katma değer içindeki oransal payı artmakta ve kâr oranları düşmektedir. Ücretlerin **KD** içindeki oransal paylarının artması ve kâr oranlarının düşmesi bize kâr miktarları ile ücret seviyeleri arasında ters bir ilişki, daha doğrusu "**gelir paylaşımı**" açısından bir çıkar çatışması olduğunu bir kez daha açıkça göstermektedir.

Aradaki ücret farkı kapanırsa ne olur?

Doğal olarak gelişmekte olan ülke çalışanlarının uzun dönem hedefi ücret düzeyini gelişmiş ülke seviyelerine çıkartmaktır. Ancak **MEGA** şirketinin küresel çıkarları ile **DYY** yapılan ülkedeki çalışanların daha yüksek ücret talebi birbiriyle tamamen ters orantılıdır. Reel ücret düzeyinin her biri birim artışı karşısında **MEGA** şirketinin kârı aynı miktarda azalacaktır. Eğer gelişmekte olan ülkede ücret "makul" seviyenin üstüne çıkarsa, **MEGA** firması üretimi daha düşük ücretli başka bir ülkeye kaydırabilir. Bu durumda gelişmekte olan ülke **DYY**'ın kaçışı ile birlikte üretim kapasitesinin yanında katma değer, istihdam, vergi geliri gibi alanlarda da bir kayba uğrayacaktır.

GOÜ'de "eksik" kapasitede üretim.

Gelişmekte olan ülkelerdeki önemli sorunlardan biri "eksik kapasite" ile üretimdir. Eksik kapasitede üretim sabit yatırımların oranı ile ilişkili olarak maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Diğer bir deyişle, sabit maliyetlerin toplam maliyetler içindeki oranıyla ilişkili olarak kapasite kullanım oranı azaldıkça birim maliyetler artış gösterecektir. Örneğin, sabit maliyetler 100 TL ve üretilen miktar 10 adet iken birim sabit maliyet 10 TL (100/10), üretim kapasitesi 8 adete düştüğünde ise (eksik kapasite üretimde) birim maliyet 12.5 TL (100/8) olacaktır.

Bilindiği gibi gelişmiş teknolojiler eski teknolojilerle kıyaslandığında genellikle daha yüksek oranlarda sabit maliyetler içerirler ama potansiyel olarak da daha fazla çıktı sağladıklarından birim maliyetler daha düşük olur. Eksik kapasite üretimde birim sabit maliyetler, dolayısıyla birim maliyet yüksek olacağından **MEGA** firmasının dış ticarette korumacılığın olmadığı herhangi bir GOÜ'de "eksik kapasite" ile üretim yapması küresel rekabet açısından rasyonel olmayacaktır. Ancak, yatırım yapılacak GOÜ'de ücretler "yeterince" düşükse ve "yeterli" iç talep varsa korumacılık olmasa bile DYY kârlı bir yatırım olabilir.

Teşvikler

Kâr oranını ve dolayısıyla DYY kararını etkileyen "tek" unsur GOÜ'deki ücret düşüklüğü değildir. Öyle olsaydı Hindistan, Pakistan, Bangladeş gibi ülkelere yoğun DYY akışına şahit olurduk. Nakliye giderleri, siyasal istikrar, disiplinli ve eğitimli işgücü gibi bir çok önemli etken DYY kararı verilmesinde önemli bir rol oynarlar. Ama cezbedici etkenler arasında bir sıralama yapacak olursak herhalde birinci sırada "**teşvikler"** gelir. Doğrudan veya dolaylı olarak yapılan

çeşitli teşviklerin Küresel Yatırımcı Firmaların küresel kârlarını daha da arttırdığı bir gerçektir. En çok başvurulan teşvikler şunlardır:

1. Gelir/kurumlar vergisi muafiyeti;
2. Gelir/kurumlar vergisi indirimi;
3. Yatırım/yeniden yatırım indirimi;
4. Sermaye malları ithalatında gümrük muafiyeti;
5. Sermaye mallarında katma değer vergisi muafiyeti;
6. Hızlandırılmış amortisman;
7. Sübvansiyonlu krediler;
8. Yerel yönetimlerin vergilerinde indirim/muafiyet;
9. Hammadde ithalatında vergi muafiyeti;
10. Kullanılan hammaddeler için katma değer vergisi muafiyeti;
11. Hammadde ihracatında katma değer vergisi muafiyeti;
12. İhracat gelirlerinin imtiyazlı kullanımı;
13. Zarar indirimi.
14. Altyapı hizmetleri (bina, arazi, yol, vb.)

Bazen, hatta sıkça sunulan teşviklerin "yetersiz" olduğuna, daha da fazlasının sunulması gerektiğine dair görüşler öne sürülür. Sanki DYY "dikensiz gül bahçeleridir" ve gittikleri yere sadece ekonomik refah ve teknolojik yenilikler götürürlermiş gibi bir anlayış yaygın olarak kabul görmekte, bir çok kişi tarafından paylaşılmaktadır. Oysa DYY'ın "dikensiz" (Gürak, 2003) olmadıkları çok net bir gerçektir. Ayrıca KYF'ın küresel kâr stratejileri uzun dönemde küresel gelir dağılımının GOÜ aleyhine gelişmesine neden olacak niteliktedir.

SONSÖZLER

Gelir dağılımı

Gelir dağılımındaki bozukluk ve yarattığı sorunlar içinde yaşadığımız düzenin en önemli sorunlarından birisidir. Bu sorun yalnızca bir ülkede yaşayanlar arasında görülen bir sorun olmaktan öte küresel açıdan da zengin-daha az zengin ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Az sayıdaki zengin ülkelere kıyasla çok sayıdaki daha az zengin veya "göreceli" fakir ülkelerin arasındaki refah farkı kapanmak bir yana daha da açılmaktadır. DYY veya lisans/patent anlaşmaları sayesinde GOÜ'lerde üretilen KD'in önemli bir kısmı açık veya **gizli**[7] kâr olarak GÜ'lere aktarılmakta ve bu durum küresel gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmaktadır. Bu arada ödemeler dengesi de bozulmakta ve bozulan dengeleri düzeltmek için gelişmiş ülkelerdeki parasal kaynak yöneticileri "finansal küreselleşme" çerçevesinde gelişmekte olan ülkelere "sıcak para" veya borç verme gibi yöntemlerle yüksek maliyetlerle borç vermekte, böylece bir miktar daha gelir (kâr) gelişmiş ülkelere aktarılmaktadır.

Küresel faaliyet gösteren firmaların üretimleri ve kârları küresel olmasına karşın elde edilen kârın uluslararası dağılımı "sistemin doğal yapısının gereği" olarak gelişmiş ülkeler/KYF lehine, GOÜ ve firmaları aleyhine bir seyir izlemektedir. Bu düzen böyle devam ettiği sürece de sistem gereği küresel gelir dağılımı ve göreceli refah farklılıkları, birkaç istisna hariç, genel olarak GOÜ'ler aleyhine bozulmaya devam edeceğe benzemektedir.

---

[7] Transfer fiyatlaması kanalıyla (bak. Gürak,2003)

Teknolojik yenilikler

Yazının başlangıcında "teknolojik yeniliğin" üretilen pastanın büyümesinde en önemli etken olduğunu belirtmiştik. Dolayısıyla öngörülen ve uygulanan her ekonomik politikanın teknoloji boyutunun çok iyi incelenip "teknolojik yeniliklere/gelişmelere" uygun bir ortamın hazırlaması gerekir. Gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında "teknolojik yenilik" mutlaka "yeni teknoloji üretmek" anlamına gelmez. Gelişmiş ülke firmalarının sahip olduğu teknolojilerin çoğu gelişmekte olan ülke ekonomileri için "yeni" teknoloji niteliğine sahiptir. Önemli olan GOÜ firmalarının var olan bu teknolojilerden ne oranda yararlanabilme olanaklarına sahip olduğudur. Mevcut düzen "veri" teknolojilerden bile küresel anlamda optimum yararlanmaya ve verimlilik artışı sağlamaya optimum düzeyde fırsat vermemektedir. Aksine mevcut düzendeki teknoloji transferi uygulamaları "küresel rekabetin" gelişmesini önlemekte, GOÜ ve firmalarını Küresel Yatırımcı Firmalara bağımlı hale getirmektedir. "Küresel rekabet" dedikleri şey ise aslında küresel faaliyetleri olan KYF'ın daha kârlı üretim yapmalarından başka bir şey değildir. GOÜ'in sunduğu olanaklar kendi aralarındaki genellikle zaten "var olan" rekabette maliyetler açısından avantaj sağlamakta ama "yeni rakipler" çıkmasına fırsat vermemektedir. Hatta koşullar "yeni firma rekabetini" engellemektedir, bile denebilir.

Küresel gelir dağılımındaki bozukluğun iyileştirilmesi için mutlaka "**yeni ve farklı bir küresel teknoloji transferi politikası**" oluşturulmalı ve teknolojik yenilikler sayesinde GOÜ'lerde verimlilik artışı ve KD'in artışı ve ülkede kalmasının yöntemi bulunmalıdır.

Eğitimli insan-gücü

Teknolojik yeniliklerin yanı sıra diğer önemli unsur ise teknolojileri kullanacak, adapte edecek ve daha çok geliştirebilecek olan insan gücüdür. Başka bir

deyişle, yüksek nitelikli "insan gücü", yüksek katma değer üreten teknolojilerin etkin kullanılabilmeleri ve daha da geliştirilebilmeleri için çok önemli bir unsurdur. Unutulmamalı ki, teknolojileri üreten, kullanan da insandır. Emeğin niteliği ne kadar arttırılırsa o kadar sağlam altyapı oluşturulmuş olur. Bu nedenle insanın eğitimine büyük destek ve öncelik vermek gerekir.

Eğitim yoluyla toplumsal dönüşüm için altyapının oluşturulması çok önemli olmakla birlikte "arzulanan/hedeflenen" sonuca ulaşmak için uzun yıllar beklemek gerekebilir. Çünkü bir insana çağdaş düzeyde eğitim verebilmek, kendisini gerekli niteliklerle donatabilmek için en az 11-12 yıl, yüksek öğrenim dahil edildiğinde ise en az 15-16 yıl eğitim vermek gerekir. Bu nedenle hiç gecikmeden "küresel eğitim seferberliğine" başlanmalıdır.

Türkiye'nin çağdaş düzeyde eğitim almış insan sayısı nüfusuna orana bakılarak gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında daha epey yol alması gerektiği görülmektedir. Maalesef Türkiye'yi yönetenleri bu konuda başarılı bulmak pek mümkün değildir.

Patent/Lisans kullanımı

Her teknolojik yenilik geçmişteki birikim üzerine inşa edilen marjinal bir katkıdır. Dolayısıyla, her teknolojik yenilikte sadece patent alan firmanın değil, hem yeniliğin oluşması için her türlü altyapıyı sunan içinde bulunduğu toplumun ve geçmişten katkıları olan tüm "insanlığın" zihinsel emeğinin de payı ve hakkı vardır. Örneğin, patent alarak piyasada tekel olma olanağı sağlayan ve Ayhan beyin zihinsel emeğinin ürünü olan bir teknolojik yenilik, Ayhan Bey'e ait olmanın yanı sıra kısmen kendisine AR-GE olanaklarını sunan kuruluşa, kısmen Ayhan beyi eğiten ve yetiştiren topluma, kısmen de yüzyıllar boyunca zihinsel emekleriyle "bilgi havuzuna" katkıda bulunan insanlığa aittir.

Patent yasalarından kaynaklanan mülkiyet hakkının ve getirdiği tekel ortamının insanlığa daha yararlı olacak bir şekle dönüştürülmesi gerekir. Günümüzdeki şekliyle patentlerin mülkiyeti ve kullanım hakları GÜ ve KYF lehine bir görüntü vermektedir. Çünkü teknoloji piyasalarındaki aksaklıklar ile küreselleşmenin yapısı ve gidişatı **gerçek anlamda rekabet arttırıcı teknoloji transferine** olanak sağlamamaktadır.

"Eski (bilinen) veya yeni" teknolojilerin "uygun" koşullarda ve "uygun" kanallardan gelişmekte olan ülkelere aktarılmasının ve "etkin" kullanımlarının yöntemleri bulunmalıdır. Patent ve lisans anlaşmaları şimdikinden farklı olarak gerçek anlamda **küresel rekabeti arttırıcı** niteliklere sahip olduğu zaman küresel verimliliğin ve refahın artma şansı da kendiliğinden artacaktır. KD üretiminde büyük artışlar sağlamak mümkün olacak, zengin ülke-fakir ülke farkı azalacaktır. DYY vasıtasıyla kurulan üretim birimlerinin "bağımsız kâr eden birimler" şekline dönüşüp birbirleriyle rekabet etmesi KYF'ın küresel kâr stratejilerine uygun değildir. DYY'ı teşvik yerine "ortak yatırımların" veya patent/lisans kullanım hakkının kiralanmasının/satın alınmasının küresel rekabetin artmasına daha çok katkısı olacaktır. Şimdiki düzene göre pek çok alanda küresel üretim tek ve aynı merkezden oligopolcü bir zihniyetle organize edildiğinden gerçek anlamda rekabet olmamaktadır.

Tersine beyin göçü

Eğitimli insan kaynakları ekonomik açıdan her ülkenin en değerli varlıklarıdır. Çünkü ülke ekonomisinin ve ülke içindeki işletmelerin gelişip büyüyebilmesi, uluslararası piyasalarda söz sahibi olabilmesi, verimliliğini arttırabilmesi için en önemli araç insanın "zihinsel" emeğidir. Başka bir deyişle, bir ülke ekonomisinin veya bir işletmenin uzun vadede başarısı sahip olunan insan gücü kaynaklarının nitelikleri ile sınırlı ve orantılıdır. Fiziksel (makineler/tesisler), mali veya doğal

kaynaklar ne denli büyük olursa olsun nitelikli insan gücü olmadan ne ülke ekonomisinin ne de işletmelerin uzun vadede istikrarlı bir başarıya ulaşması olası değildir.

Çağımızda beyin göçü nedeniyle GOÜ sürekli olarak bu en değerli varlıklarını yitirmekte, buna karşın GÜ ve KYF ise masraf ve zahmete girmeden sürekli olarak kazanmaktadırlar. Beyin göçünü durduracak önlemlerin bir an önce alınması hatta "tersine" beyin göçünün teşvik edilmesi gerekir. Beyin göçü denince sadece GOÜ'den GÜ'e göç edenlerin geri dönüşünü anlamamak gerekir. GÜ yüksek nitelikli yüz binlerce insan işsizdir ve GOÜ bu kişilerin niteliklerinden yararlanabilir. Ayrıca emekli olmuş ama hala aktif olarak katkıda bulunabilecek kapasitedeki yüz binlerce insan potansiyelinden de yaralanmak mümkündür. Bu sayede GÜ'den GOÜ ekonomilerine ve işletmelerine paha biçilemeyecek bir "bilgi, beceri ve deneyim" akımını aktarma olanağı olacaktır. Böylece bir yandan Batının daha gelişmiş teknolojik ve örgütsel becerileri GOÜ'e aktarılırken bir yandan da üretilen katma değerin daha hızlı büyümesi, yani hızlandırılmış verimlilik artışı, mümkün olacaktır.

Türkiye "tersine beyin göçü" konusunda önemli bir avantaja sahiptir. Çünkü kısa dönemde yararlanabileceği büyük bir potansiyeli vardır; Türkiye dışında yaşayan ve gelişmiş ülke okullarında çağdaş ekonomilerin gerektirdiği eğitimi almış ve almakta olan on binlerce Türk kökenli insan. Bu potansiyelden etkin bir şekilde yararlanılabilmesi durumunda nitelikli insan açısından Türkiye ekonomisi büyük bir kazanım elde etmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

Gürak, H. (1999) On Productivity Growth
YK-Economic Review, Dec.Vol. 10, No:2, Istanbul.

--- " --- (2000-a) Economic Growth and Productive Knowledge
YK-Economic Review, June, Vol.11, No:1 Istanbul.

--- " --- (2000-b) Verimlilik Artışları
Verimlilik Dergisi, Eylül-Ekim, Ankara.

--- " --- (2003) Hidden Costs of Technology Transfer
YK-Economic Review, June, Istanbul.